

PENKTOS VALANDOS
GREITASIS

1

Žmonės ėjo ir ėjo giedodami „Amžiną atilsį“, o kai sustodavo, atrodė, kad šitaip įsivarę giesmę toliau gieda kojos, arkliai, vėjo dvelksmas.

Praeiviai praleisdavo eiseną, skaičiavo vainikus, žegnojosi. Smalsuoliai įsiterpdavo į procesiją, klausinėdavo: „Ką tokį laidoja?“ Jiems atsakydavo: „Živagą.“ — „Šit kaip. Tuomet aišku.“ — „Ne jį. O ją.“ — „Vis viena. Duok Dieve jai dangaus karalystę. Turtingos laidotuvės.“

Sušmėžavo paskutinės minutės, trumpos, negrįžtamos. „Viešpaties yra žemė ir jos gėrybės, visata ir jos gyvastis.“ Šventikas kryžmišku judesiu švystelėjo saują žemės ant Marjos Nikolajevnos. Užgiedojo „Šventąją dvasią“. Prasadėjo baisinga skuba. Karstą užvožė, užkalė, ėmė leisti duobėn. It kruša nudundėjo grumstai, kuriais paskubom keturiom lopetom užvertė kapą. Toje vietoje išaugo kauburėlis. Ant jo užkopė dešimties metų berniukas.

Tik apėmus tokiai būsenai, kuri paprastai stoja baigiantis didelėms laidotuvėms, kai atbunka visi jausmai, galėjo pasirodyti, kad berniukas nori tarti žodį prie motinos kapo.

Jis kilstelėjo galvą ir nuo aukštumėlės tuščiu žvilgsniu apžvelgė rudeningus tyrlaukius ir vienuolynų bokštus. Jo kaklas ištįso. Jeigu šitaip kilstelėtų galvą vilkiukas, būtų aišku, kad jis tuojau sustaugs.

Rankomis užsidengęs veidą, berniukas pravirko. Priešprieša atlėkęs debesis šlapiomis šalto lietaus rykštėmis ėmė čaižyti jo rankas ir veidą. Prie kapo prisiartino juodai apsirengęs žmogus, siauros aptemptos jo apdaro rankovės buvo papuoštos klostėmis. Tai buvo velionės brolis ir verkiančio berniuko dėdė, kunigystę metęs šventikas Nikolajus Nikolajevičius Vedeniapinas. Jis priėjo prie berniuko ir išsivedė jį iš kapinių.

2

Jie nakvojo vienoje iš vienuolyno patalpų, kurią vienuoliai užleido dėdei pagal seną pažintį. Buvo Pokrovo išvakarės. Kitą dieną juodu su dėde turėjo išvykti toli į pietus, į vieną gubernijos miestą Pavolgyje, kur tėvas Nikolajus tarnavo leidykloje, leidžiančioje pažangų krašto laikraštį. Bilietai į traukinį buvo nupirkti, daiktai supakuoti ir kūpsojo celėje. Iš kaimynystėje esančios stoties vėjas atnešdavo verksmingus atokiau manevruojančių traukinių švilpukus.

Vakarop smarkiai atšalo. Du langai palei pat žemę žvelgė į neišvaizdžią daržo atkampe, į sušalusias kelio balas ir į tą kapinių pakraštį, kur dieną buvo palaidota Marja Nikolajevna. Daržas buvo tuščias, išskyrus keletą lysvių, kur styrojo pamėlynavę nuo šalčio kopūstai. Kai šūsteldavo vėjas, belapių akacijų krūmai blaškėsi kaip paklaikę, gulė ant kelio.

Naktį Jurą pažadino beldimas į langą. Tamsi celė buvo nežemiškai nutvieksta baltos plastančios šviesos. Jura vienmarškinis pribėgo prie lango ir veidu prigludo prie šalto stiklo.

Už lango nebuvo nei kelio, nei kapinių, nei daržo. Lauke siautėjo pūga, virto sniegas. Galėjai pagalvoti, kad pūga pastebėjo Jurą ir suprasdama, kokia jinaį baisi, mėgaujasi daromu jam įspūdžiu. Ji švilpė, stūgavo ir visais būdais stengėsi atkreipti Juros dėmesį. Iš dangaus, vis vyniodamasis begalinėmis gijomis, ant žemės leidosi

baltas audeklas, klodamas ją įkapių šilkais. Pūga buvo vienut viena pasaulyje, niekas su ja nesivaržė.

Kai Jura nulipo nuo palangės, pirmasis jo noras buvo apsi-rengti, pulti į lauką ir kažin ko griebtis. Čia jį ėmė baimė dėl to, kad pūga užneš vienuolyno kopūstus ir niekas jų nebegalės atkasti, čia dėl to, kad laukuose užpustys mamą ir jina nepajėgs pasipriešinti, ir nugrims gilyn į žemę, tolyn nuo jo.

Viskas vėlei baigėsi ašaromis. Nubudo dėdė, šnekėjo jam apie Kristų, guodė jį, o paskum žiovavo, vis ėjo prie lango ir sustojęs mąstė. Juodu ėmė rengtis. Pradėjo švisti.

3

Kol buvo gyva motina, Jura nežinojo, kad tėvas seniai pametė juos, važinėja po visokius Sibiro miestus ir užsienius, užauja ir iš-tvirkauja ir kad jis seniai prašvilpė ir paleido vėjais jujų milijoninį turtą. Jurai visada buvo sakoma, kad tėvas esąs tai Peterburge, tai kokioje nors mugėje, dažniausiai Irbito.

O vėliau motina, amžinai pasiligojusi, susirgo džiova. Ji ėmė važinėti gydytis į Prancūzijos pietus ir Šiaurės Italiją, Jura ją porą kartų lydėjo. Šitaip pakrikai, tarp nuolatinių paslapčių prabėgo Ju-ros vaikystė, dažnai jį globojo svetimi žmonės, kurie visą laiką mai-nėsi. Jis prigudo prie šitų permainų, ir amžinos maišaties sąlygomis tėvo nebuvimas jo nestebino.

Būdamas visai vaikas, Jura dar užtiko tuos laikus, kai daugybė visokiausių daiktų vadinosi tuo pačiu vardu kaip ir jis. Buvo Živa-gos manufaktūra, Živagos bankas, Živagos namai, kaklaryšio suri-šimo būdas ir Živagos smeigtukas tam kaklaryšiui, netgi kažkoks saldus pyragas, apskritos formos, panašus į romo bobelę, vadinamas Živagos pyragu, vienu metu Maskvoje buvo galima šūktelėti veži-kui „pas Živagą!“ lygiai taip pat kaip „velniop, į pasaulio kraštą!“, ir jis nulakindavo jus šlajukėmis į tolimą šalį, į pasaulio kraštą. Tylus

parkas apsupdavo jus iš visų pusių. Ant nulinkusių eglių šakų, krėsdamos nuo jų šerkšną, tūpė varnos. Sklido jų karkšėjimas, skardus tarsi lūžtančių medžių šakų traškesys. Atskuodę iš naujai statomų anapus proskynos namų grynaveisliai šunys perbėgdavo kelią. Ten įsižiebdavo žiburiai. Leisdavosi sutemos.

Ūmai visa tai pažiro į šalis. Jie nuskurdo.

4

Tūkstantis devyni šimtai trečiųjų metų vasarą Jura su dėde dvikinkiu tarantasu važiavo laukais į Duplianką, į šilko verpimo fabrikanto ir didelio menų globėjo Kologrivovo dvarą, pas pedagogą ir naudingų žinių populiarintoją Ivaną Ivanovičių Vosko-boinikovą.

Buvo pats rugiapjūtės įkarštis. Gal dėl to, kad pietų metas, o gal dėl to, kad atlaidai, laukuose nebuvo matyti nė gyvos dvasios. Saulė svilino nebaigtas pjauti pradalges, sakytum ligi pusės skustus kalinių pakaušius. Virš laukų sukosi paukščiai. Nulenkę varpas, kviečiai stovėjo it susirikiavę, nejudinami nė mažiausio vėjelio, arba kūpsojo ant žaiginių toli nuo kelio, kur, ilgėliau į juos žiūrint, įgaudavo judančių figūrų vaizdą, tarytum pačiu horizonto pakraščiu būtų žingsniavę matininkai ir kažką užsirašinėję.

— O šitie, — klausinėjo Nikolajus Nikolajevičius Pavelo, juodadarbio ir leidyklos sargo, kuris sėdėjo ant pasostės šonu, susikūprinęs ir užmetęs koją ant kojos, tuo parodydamas, kad jis nėra tikras vežėjas ir vadeliuoja ne iš pašaukimo, — o šitie kieno, dvarininko ar valstiečių?

— Anie ponų, — atsakinėjo Pavelas užsirūkydamas, — o va šitie, — galiausiai prisidegęs ir užtraukęs dūmą, po ilgos pauzės dūrė jis botkočiu į kitą pusę, — šitie saviškių. Bene miegat? — vis aprėkdavo arklius, į kurių uodegas ir strėnas jis nuolat šnairavo kaip mašinistas į manometrus.

Tačiau arkliai traukė kaip visi arkliai pasaulyje, ieninis arklys bėgo be jokių gudrybių, su įgimtu nuoširdumu, o dvailinis neišmančiai akiai atrodė sukčius ir dykūnas, išlenkęs it gūlbė kaklą, tik strakaliojo į taktą žaržolams, kuriuos pats savo šuoliais ir žvangino.

Nikolajus Nikolajevičius vežė Voskoboinikovui jo knygelės apie žemdirbystę korektūrą, — sustiprėjus cenzūros spaudimui, leidykla prašė ją pataisinti.

— Dūksta apskrityje žmonės, — kalbėjo Nikolajus Nikolajevičius. — Pankovo valsčiuje pirklių papjovė, zemskio žirgyną sudegino. Ką tu apie tai manai? Ką žmonės pas jus kaime šneka?

Tačiau paaiškėjo, kad Pavelas į tuos reikalus žiūri dar rūsčiau negu cenzorius, raminęs Voskoboinikovo agrarines aistras.

— Ką jie šnekės? Pasileido žmonės. Ištvirkino juos. Negi su mūsiškiais taip tinka? Duok tik muzikui valią, taigi jie viens kitą nugalabys, Viešpatie šventas. Bene miegat?

Tai buvo antroji dėdės ir sūnėno kelionė į Duplianką. Jura manė, kad jis įsiminė kelią, ir kiekvienąsyk, kai laukai išsidiiekdavo platyn ir juos siauru rėželiu iš priekio ir iš užpakalio juosdavo miškai, Jurai atrodė, kad jis atpažins tą vietą, kur kelias turi pasukti dešinėn, o nuo kelio vingio pasirodyti ir po akimirkos vėl pradingti dešimties varstų pločio Kologrivovo panorama su tviskančia tolyje upe ir anapus jos bėgančiu geležinkeliu. Bet jis vis apsigaudavo. Laukus keitė laukai. Juos vėl ir vėl apglėbdavo miškai. Šitų erdvių kaita nuteikė platiems mostams. Magėjo svajoti ir galvoti apie ateitį.

Nė viena knyga, ilgainiui išgarsinusi Nikolajų Nikolajevičių, dar nebuvo parašyta. Tačiau jo mintys jau susiklostė. Jis nežinojo, kaip arti yra jo sėkmės valanda.

Netrukus anuometinės literatūros atstovų, universiteto profesorių ir revoliucijos filosofų būryje turėjo pasirodyti tasai žmogus, kuriam bus įkandamos visos jų temos ir kuris, išskyrus terminologiją, neturėjo su jais nieko bendra. Visi jie vienu tuntu laikėsi įsikibę kokios nors dogmos ir tenkinosi žodžiais ir regimybėmis, o tėvas Nikolajus buvo dvasininkas, perėjęs tolstojsystę ir revoliuciją ir

nuolat žengiantis vis tolyn. Jis troško minties, sparnuotos ir apčiuopiamos, kuri nubrėžtų visiems matomą pėdsaką savame kelyje ir ką nors keistų į gerąją pusę, minties, kurią galėtų pastebėti net vaikas ir tamsuolis, kaip žaibo blyksnį arba nugrumėjusio griaustinio aidą. Jis troško naujovių.

Jurai šalia dėdės buvo gera. Dėdė buvo panašus į mamą. Kaip ir ji, jis buvo laisvas žmogus, nevaržomas jokių išankstinių nuostatų, nukreiptų prieš bet kokią neįprastą reiškinį. Kaip ir jai, jam buvo būdingas bajoriškas lygybės su visais gyvaisiais jausmas. Jis taip pat kaip ir ji viską suprato iš pirmo žvilgsnio ir mokėjo reikšti mintis tokia forma, kokia jos ateidavo į galvą pirmą akimirką, kol dar yra gyvos ir nepraradusios prasmės.

Jura džiaugėsi, kad dėdė vežasi jį į Duplianką. Tenai buvo labai gražu, ir vietovės vaizdingumas taip pat priminė mamą, kuri mėgo gamtą ir dažnai drauge su Jura eidavo pasivaikščioti. Be to, Jurai buvo malonu, kad jis vėlei sutiks Niką Dudorovą, gimnazistą, gyvenantį pas Voskoboinikovą, kuris turbūt niekino jį, nes buvo pora metų vyresnis ir sveikindamasis stipriai tįstelėdavo ranką žemyn ir taip žemai palenkėdavo galvą, kad plaukai krisdavo jam ant kaktos, ligi pusės uždengdami veidą.

5

— Pauperizmo problemos gyvybiškasis nervas, — skaitė Nikolajus Nikolajevičius pataisytą rankraštį.

— Manau, būtų geriau sakyti — esmė, — pratarėdavo Ivanas Ivanovičius ir padarydavo korektūroje reikalingą pataisą.

Juodu triūsė stiklinės terasos prietemoje. Galima buvo įžvelgti netvarkingai išmėtytus laistytuvus ir sodininko įrankius. Ant sulūžusios kėdės atkaltės buvo nusviestas lietpaltis. Kampe stovėjo pridžiūvusiu purvu aplipę batai su nukarusiais ligi žemės ilgais aulais.

— Beje, mirčių ir gimimų statistika rodo, — diktavo Nikolajus Nikolajevičius.

— Reikia įterpti „per ataskaitinius metus“, — pataisė Ivanas Ivanovičius ir užrašė.

Terasoje pūsčiojo silpnas skersvėjis. Brošiūros lapai buvo prislėgti granito luiteliais, kad neišlakstyti.

Kai juodu baigė, Nikolajus Nikolajevičius ėmė skubintis namo.

— Audra ateina. Reikia važiuoti.

— Nė negalvokit. Neišleisiu. Tuoj išgersim arbatos.

— Vakarop būtinai turiu grįžti į miestą.

— Niekas negelbės. Aš nenoriu nė girdėt.

Iš gėlių darželio trenkė samovaro dūmais, nustelbiančiais tabako ir saulėsekių kvapą. Iš flygelio tenai buvo nešamos uogos, grietinėlė ir bandelės su varške. Staiga atėjo žinia, kad Pavelas nukako prie upės maudytis ir nusivedė maudyti arklius. Nikolajui Nikolajevičiui teko paklusti.

— Eime į pakriaušį, pasėdėsime ant suoliuko, kol padengs stalą, — pasiūlė Ivanas Ivanovičius.

Ivanas Ivanovičius bičiulio teisėmis buvo įsikūręs pas turtuolį Kologrivovą, kuris jam atidavė du kambarius ūkvaizdžio flygelyje. Tasai namelis su prisišliejusiu prie jo gėlynu stovėjo tamsioje apleistose parko dalyje, kurią kirto sena pusapvalė alėja, skirta įvažiavimui. Alėja užžėlė vešlia žole. Niekas dabar ja nevažinėjo, tiktai išveždavo žemes ir statybinį šlamą į daubą, paverstą sausų šiukšlių sąvartynu. Pats Kologrivovas, pažangių pažiūrų žmogus, prijaučiantis revoliucijai milijonierius, šiuo metu kartu su žmona buvo užsienyje. Dvare gyveno tik jo dukterys Nadia ir Lipa su auklėtoja ir nedideliu pulkelio tarnų.

Nuo parko su tvenkiniais, pievutėmis ir ponų namu ūkvaizdžio sodelis buvo atitvertas tankia juodųjų putinų gyvatvore. Ivanas Ivanovičius ir Nikolajus Nikolajevičius žingsniavo, apeidami šį brūzgyną, ir jiems šitaip traukiant priešais vienodais pulkeliais ir

vienodais laiko tarpais purpčiojo žvirbliai, kurių knibždėte knibždėjo putinai. Krūmai tiesiog šniokštė, tarytum priešais Ivaną Ivanovičių ir Nikolajų Nikolajevičių palei gyvatvorę vamzdžiais būtų tekėjęs vanduo.

Jie praėjo pro oranžeriją, sodininko būstą ir neaiškios paskirties mūro griuvėsius. Užsimezgė kalba apie naujas jaunas pajėgas moksle ir literatūroje.

— Pasitaiko talentingų žmonių, — kalbėjo Nikolajus Nikolajevičius. — Bet dabar paplito įvairūs rateliai ir sambūriai. Visokios kaimenės yra priebėga negabiesiems, nesvarbu, kam jie būtų ištikimi — Solovjovui, Kantui ar Marksui. Tiesos ieško tik pavieniai, nutraukdami ryšius su visais, kas nepakankamai ją myli. Ar yra pasaulyje kas nors vertas ištikimybės? Tokių dalykų labai nedaug. Manau, reikia jausti ištikimybę nemirtingumui, antrajam gyvenimo pavidalui, truputį pastiprintam. Reikia išsaugoti ištikimybę nemirtingumui, reikia būti ištikimam Kristui! Ak, jūs raukotės, nelaimingasai. Vėlei jūs ničnieko nesupratot.

— Mhm, — mykė Ivanas Ivanovičius, lieknas šviesiaplaukis mitruolis su sarkastiška barzdele, kuri darė jį panašų į Linkolno laikų amerikietį (jis tolydžio sugvelbdavo ją į saują ir lūpomis gaudydavo jos smaigalį). — Aš, žinoma, tyliu. Suprantate pats — aš į tuos dalykus žiūriu visiškai kitaip. Beje. Papasakokit, kaip jums atėmė kunigystę. Seniai norėjau jūsų paklausti. Turbūt įvarė baimės? Jus prakeikė? Ką?

— Nenuklyskime į šalį! Nors tiek jau to. Prakeikė? Ne, dabar niekas nebeprakeikia. Būta nemalonumų, esama pasekmių. Pavyzdžiui, ilgą laiką negalėsiu gauti valdiškos tarnybos. Manęs neįleidžia į sostines. Tačiau tai niekis. Grįžkim prie pokalbio temos. Aš pasakiau — reikia būti ištikimam Kristui. Tuojau aš paaiškinsiu. Jūs nesuprantate, kad galima būti ateistu, galima nežinoti, ar yra Dievas ir kam jis reikalingas, ir tuo pat metu žinoti, kad žmogus gyvena ne gamtoje, o istorijoje, ir kad pagal šiuolaikinį suvokimą ji prasideda nuo Kristaus, o jos pagrindas yra Evangelija. O kas yra

istorija? Tai orientacija į ilgaamžius darbus, palengva atskleidžiančius mirties paslaptį, siekiant ateityje ją įveikti. Dėl to atrandamos elektromagnetinės bangos ir matematinė begalybė, dėl to rašomos simfonijos. Eiti pirmyn šia kryptimi negalima be tam tikro entuziazmo. Šitiems atradimams būtinas dvasinis pasirengimas. Jo pradmenys glūdi Evangelijoje. Štai jie. Pirmučiausia tai artimo meilė, aukščiausia gyvosios energijos išraiška, perpildanti žmogaus širdį ir reikalaujanti iškrovos, taip pat pagrindiniai šiuolaikinio žmogaus dėmenys, be kurių neįmanoma jo įsivaizduoti, kaip antai laisvos asmenybės idėja ir gyvenimo kaip aukos idėja. Turėkit omeny, kad tatai ligi šiol be galo nauja. Šia prasme senovės žmonės istorijos neturėjo. Tai buvo tik sangviniškos kiaulystės, kurias krėtė žiaurūs kaligulos rauplių išėstais veidais, net neįtariantys, koks negabus yra kiekvienas pavergėjas. Tai buvo pagyrūniška bronzinių paminklų ir marmuro kolonų negyva amžinybė. Tik po Kristaus amžiai ir kartos laisvai atsikvėpė. Tik po jo prasidėjo gyvenimas, įprasmintas palikuonimis, ir žmogus miršta nebe patvoryje, o savoje istorijoje, įkarštyje darbų, aukojamų kovai su mirtimi, miršta, pats pasiaukojęs šiai temai. Ak, aš stačiai sukaitau. O jums nors kuolą ant galvos tašyk!

— Metafizika, tėvuli. Man daktarai uždraudė, tokių dalykų mano skrandis nevirškina.

— Na, dievai nematė. Liaukimės. Laimės vaikas! O ir vaizdai čia pas jus — neįmanoma atsigrožėti! O jis gyvena čia ir nieko nejaučia.

Į upę buvo skaudu žiūrėti. Ji tviskėjo saulėje, išsigaubdama ir įlinkdama tarsi skardos lapas. Ūmai per ją nubėgo raukšlės. Iš ano kranto į šį plaukė sunkus plaustas su arkliais, vežimais, bobomis ir muzikais.

— Pamanykit, dar tik šešta valanda, — tarė Ivanas Ivanovičius. — Matote, antai greitas iš Syzranės. Jis čia pravažiuoja penktą su minutėmis.

Tolumoje per lygumą iš dešinės į kairę riedėjo švarutis geltonai melsvas traukinys, iš tolo gerokai sumažėjęs. Ūmai jie pastebėjo,

kad jis sustojo. Virš garvežio vinguriavo balti garo ratilai. Neilgai trukus pasigirdo nerimastingi švilpukai.

— Keista, — tarė Voskoboinikovas. — Kažkas negera. Jam nėra ko stoviniuoti tenai pelkėje. Kažkas atsitiko. Eime gerti arbatos.

6

Nikos nesimatė nei sode, nei kambariuose. Jura nujautė, kad jis nuo jų slapstosi, kad jam su jais nuobodu ir kad Jura jam ne pora. Dėdė su Ivanu Ivanovičiumi išėjo darbuotis į terasą, o Jurai beliko slampinėti be jokio tikslo aplink namą.

Čia buvo be galo žavu! Nuolatos pasigirdavo skaidrus tribalsis volungės krykštavimas, tarpais trumpai nutylantis tam, kad gairūs, tarsi lamzdelio paskleisti garsai prisodrintų visą apylinkę. Tirštą paklydusį ore gėlių kvapą kaitra buvo priplakusi prie klombų. Kaip visa tai priminė Antibą ir Bordigera! Jura nuolat sukiojosi čia dešinėn, čia kairėn. Virš pievelių tarsi garsinė haliucinacija vaidenosi mamos balsas, Jura jį girdėjo paukščių trelėse ir bičių dūzgesy. Jis krūpčiojo, jam nuolat vaidenosi, tarsi mama jį šauktų, kviestų kažkur eiti.

Jis nuėjo prie skardžio ir ėmė leistis žemyn. Skardis, nuo kurio leidosi, viršuje buvo apaugęs retu ir dailiu mišku, o daubos dugne vešėjo alksnynas.

Čia tvyrojo drėgmė ir prietema, žemę klojo griaumedžiai ir išvartos, buvo mažai gėlių, o išsišakoję apyniai panėšėjo į ilgas lazdas, išrašytas egiptietiškais ornamentais, kurie priminė iliustracijas jo Šventajame Rašte.

Jurą vis labiau smelkė gaudulys. Jam norėjosi verkti. Jis suklu-po ir apsipylė ašaromis.

— Dievo angele, šventasis mano globėjau, — meldėsi Jura, — duok man stiprybės neišklysti iš doros kelio ir pasakyk mamytei, kad man čionai gera, tegul jinai nesijaudina. Jeigu yra pomirtinis gyvenimas, tai pasiimk, Viešpatie, mamytę į rojų, kur it šviesylai

tviska veidai šventųjų ir teisuolių. Mamytė buvo tokia gera, ji tikrai negali būti nusidėjėlė, pasigailėk jos, Viešpatie, neleisk jai kankintis. Mamyte! — su širdį plėšiančiu sielvartu jis šaukė ją iš dausų kaip naująją šventąją, bet ūmai nebeišlaikė, nugriuvo ant žemės ir prarado sąmonę.

Jis neilgai gulėjo apalęs. Kai atsipeikėjo, išgirdo dėdę, kviečiantį jį nuo skardžio viršaus. Jura atsiliepė ir ėmė kopti į kalną. Staiga prisiminė, kad nepasimeldė už savo be žinios pražuvusį tėvą, kaip jį mokė Marija Nikolajevna.

Bet atsitokėjus buvo taip gera, kad jis negeidė skirtis su šiuo jausmu ir bijojo prarasti šį lengvumą. Ir pagalvojo, kad nieko baisaus neatsitiks, jeigu už tėvą pasimels kitą sykį.

— Palauks. Pakentės, — lyg ir pagalvojo jis. Jura jo visai neprisiminė.

7

Antros klasės traukinio kupė kartu su savo tėvu, prisiekusiuoju advokatu Gordonu iš Orenburgo, važiavo antros klasės gimnazistas Miša Gordonas, vienuolikos metų berniukas rimtuolio veidu ir didelėmis juodomis akimis. Tėvas vyko į naują tarnybą Maskvoje, berniukas kėlėsi į Maskvos gimnaziją. Motina su seserimis jau seniai buvo atsikrausčiusios ir plūkėsi įrengdamos butą.

Berniukas ir tėvas trečią dieną važiavo traukiniu.

Pro šalį karštų dulkių debesyse, saulės išbalinta, tarsi nupurškta kalkėmis, lėkė Rusija, laukai ir stepės, miestai ir kaimai. Keliuose virtinėmis varėsi vežimai, jie sunkiai suko pervažos link, ir žiūrint iš pašėlusiai lekiančio traukinio atrodė, kad vežimai nejuda, o arkliai tik kilnoja kojas ir trypčioja vietoje.

Didesnėse stotyse keleiviai it apduję skuodė į bufetą, ir pro priestočio sodelio medžius vakarėjanti saulė švietė jų kojas ir landė po vagonų ratais.

Skyrium kiekvienas judesys šiame pasaulyje buvo tikslus ir blaivus, tačiau jų visuma — nesąmoninga ir chaotiška, nešama svainančio gyvenimo srauto, kuris ir jungė juos visus. Žmonės triūsė ir kuitėsi, varomi nuosavų rūpesčių mechanizmo. Bet mechanizmai nebūtų veikę, jeigu jų nebūtų reguliavęs absoliutaus nerūpestingumo jausmas. Tokį nerūpestingumą teikė nuojauta, kad žmonių būtys yra susietos, susipynusios, tikėjimas jų pereinamumu iš vienos į kitą, laimės pojūtis dėl to, kad viskas vyksta ne tik Žemėje, į kurią užkasami mirusieji, bet ir dar kažkokioje kitoje plotmėje, toje, kurią vieni vadina Dievo karalyste, kiti istorija, o treči dar kitaip.

Berniukas buvo skaudi ir sunki išimtis iš šitos taisyklės. Tikrasis jo sielos variklis buvo susirūpinimas, o nerūpestingumo jausmas nelengvino ir netaurino jo būties. Jis suvokė turįs šį įgimtą bruožą ir su budriu įtarumu gaudė savyje jo požymius. Dėl to jam buvo skaudu. Šis bruožas jį žemino.

Kiek save prisiminė, jis nesiliaudavo stebėtis, kaipgi čia yra, kad, turint tokias pat rankas, kalbant ta pačia kalba, su panašiais įpročiais galima būti ne tokiam kaip visi ir net kažkokiam, koks patinka ne visiems ir kokio jie nemėgsta. Jis negalėjo perprasti padėties, kai, būdamas už kitus prastesnis, tu neįstengtum, sutelkęs jėgas, pasitempti ir tapti geresnis. Ką reiškia būti žydu? Kam tai reikalinga? Kaip apdovanojamas ar pasiteisina šis beginklis iššūkis, kuris nieko, išskyrus skausmą, nesuteikia?

Kai su tokiu klausimu jis kreipdavosi į tėvą, tasai sakydavo, kad jo požiūris netikęs ir kad šitaip samprotauti nedera, tačiau mainais nesiūlė jokios kitos išeities, kuri Mišą sudomintų giliu prasmingumu ir verstų jį tylomis paklusti tam, ko negalima pakeisti.

Ir, darydamas išimtį tėvui ir motinai, Miša pamažu ėmė nekęsti visų suaugusiųjų, užvirusių košę, kurios patys nesugeba iškabinti. Jis buvo tikras, kad užaugęs visą tą painiavą išpinklios.

Štai ir dabar niekas nesiryžtų pasakyti, kad jo tėvas pasielgė neteisingai, puldamas paskui tą beprotį, kai šis išbėgo į aikštelę, ir kad nereikėjo stabdyti traukinio, kai, atstūmęs Grigorijų Osipovi-

čių į šalį ir atlapojęs vagono duris, anas metėsi, traukiniui lekiant visu greičiu, žemyn galva ant sankasos, kaip metasi nuo tiltelio neriantys į vandenį plaukikai.

Tačiau kadangi stabdžio rankeną patraukė ne kas kitas, o Grigorijus Osipovičius, tai išėjo, kad ir traukinys stovi nepaaiškinamai ilgai per jujų malonę.

Niekas dorai nežinojo delsimo priežasties. Vieni sakė, kad dėl staigaus stabdymo sugedo pneumatiniai stabdžiai, kiti — kad traukinys sustojo stačioje įkalnėje ir garvežys neišbėgėjęs negali jos įveikti. Kažkas platino trečią nuomonę, jog savižudis buvęs žymus asmuo, ir todėl jo patikėtinis, važiuavęs drauge su juo traukiniu, pareikalavęs, kad iš artimiausios Kologrivovkos stoties atvyktų kvieštiniai ir surašytų protokolą. Štai kodėl mašinisto padėjėjas lipęs į telefono stulpą. Drezina turbūt jau atskuba.

Vagone šiek tiek dvokė iš išviečių, tą smarvę žmonės bandė permušti tualetiniu vandeniu, taip pat kvėpėjo šiek tiek pašutusiomis keptomis vištomis, susuktomis į riebaluotą popierių. Čia kaip anksčiau pudravosi, nosinaitėmis trynė delnus ir gergždžiančiais krūtininiais balsais šnekučiavo senstančios damos iš Peterburgo, visos kaip viena virtusios tamsiaveidėmis čigonėmis, riebiai kosmetikai susimaišius su garvežio suodžiais. Kai jos eidavo pro Gordonso kupė, supdamos pečius skaromis ir sugebėdamos koketuoti ankštame koridoriuje, Mišai atrodydavo, kad jos šnypščia arba sprendžiant iš jų suspaustų lūpų, privalėjo šnypšti: „Ak, pamanykit, koksai jautrumas! Mes ypatingi! Mes inteligentai! Mes negalime!“

Savižudžio kūnas gulėjo žolėje palei sankasą. Sukepusio kraujo srovelė juodavo įkypai kaktos, pačiame tarpuakyje, tarsi kryžiaus ženklas, kertantis užmuštojo veidą. Atrodė, kad kraujas nėra jo paties kraujas, ištekėjęs iš jo kūno, o tik prielipas, pleistras arba pridžiūvusio purvo čiurkšlė, arba šlapias beržo lapelis.

Pulkelis užjaučiančių ir smalsaujančių žmonių, susispietusių aplink kūną, nuolat mainėsi. Ties juo be jokios išraiškos veide stovėjo jo bičiulis ir kupė kaimynas, kresnas ir pasipūtęs advokatas,

veislinis gyvulys šlapiais nuo prakaito marškiniais. Jis kamavosi nuo karščio ir vėdinosi, mosuodamas minkšta skrybėle. Atsakinėdamas į visus kamantinėjimus, jis piktokai košė pro dantis, traukydamas pečiais ir net neatsigręždamas: „Alkoholikas. Nejaugi neaišku? Tarpiausia baltosios karštinės pasekmė.“

Prie kūno porą trejetą kartų buvo priėjusi liesoka moteriškė vilnone suknele ir nėriniuota skarele. Tai buvo našlė, dviejų mašinistų motina, senoji Tiverzina, kartu su dviem marčiomis nepamamai keliaujanti su tarnybiniais bilietais. Tylios ligi pat akių skarelėmis apsigobščiusios moterys be balso sekiojo paskui ją kaip dvi vienuolės paskui vyresniąją. Žmonėms jos kėlė pagarbą, priešais jas jie prasiskirdavo.

Tiverzinos vyras gyvas sudegė per vieną geležinkelio katastrofą. Ji sustojo per keletą žingsnių nuo lavono, taip, kad pro minią jį matytų, ir atsidūsėdama sakytumei lygino tą mirtį su kitomis. „Kaip jau kam skirta, — tarsi kalbėjo ji. — Vienas išeina Dievo pašauktas, o čia, matai, koksai priemėtis — per turtingą gyvenimą ir proto aptemimą.“

Visi traukinio keleiviai pabuvo prie savižudžio ir grįždavo į vagoną tik iš baimės, kad kas nors nenukniauktų daiktų. Kai jie nušokdavo ant žemės, mankštindavosi, skindavo gėles ir truputį pabėgiodavo, visus juos apimdavo jausmas, kad ši vietovė atsirado tik dėl sustojimo, kad nei pelkėtos pievos su kupstais, nei plačios upės, nei gražaus namo ir cerkvės kitame krante ant aukšto kalno pasaulyje nebūtų buvę, jeigu nebūtų nutikusi nelaimė.

Netgi vakarėjanti saulė, kuri taip pat atrodė vietinis atributas, itin droviai apšvietė sceną palei bėgius, tarsi būtų baimingai prisitartinusi lyg kokia prie bėgių atklydusi ir į žmones spoksanti karvė iš netoliese besiganančios bandos.

Mišą įvykis klaičiai sukrėtė, ir pradžioje jis verkė iš gailėsčio ir išgąščio. Per ilgą kelionę savižudis keletą sykių buvo užėjęs pas juos į kupė ir ištisas valandas šnekėjosi su Mišos tėvu. Jis kalbėjo, kad yra išsiilgęs doroviškai tyros ramybės, kad nori suprasti šį pasaulį, ir

klausinėjo Grigorijaus Osipovičiaus apie visokias juridines subtilybes ir pinklius reikalus, susijusius su vekseliais ir dovanojimo aktais, bankrotais ir klastotėmis.

— Šit kaip? — nustebdavo išklauses Gordono paaiškinimus. — Jūs disponuojate kažkokiais palankesniais įstatymų po-tvarkiais. Mano patikėtinio informacija kitokia. Jis į visa tai žvelgia kur kas niūriau.

Kiekvieną sykį, kai tasai nervingas žmogus nusiramindavo, jo ieškoti iš pirmos klasės vagono ateidavo juristas ir kupė kaimynas ir tempdavo jį gerti šampano į vagoną-saloną. Tai buvo tasai apkūnus, įžūlus, švariai nusiskutęs ir dabitiškas advokatas, kuris nūnai stovėjo prie žuvusiojo, ničniekuo pasaulyje nesistebėdamas. Negalima buvo atsikratyti įspūdžio, kad nuolatinis jo kliento susierzinimas jam kažkodėl tik į naudą.

Tėvas sakė, kad tai žinomas turtuolis, geraširdis ir vėjavai-kis žmogus, jau bemaž nepakaltinamas. Nesidrovėdamas Mišos, jis pasakojo apie savo sūnų, Mišos bendraamžį, apie savo mirusią žmoną, paskui peršokdavo prie antrosios šeimos, taip pat paliktos. Tuo metu jis prisimindavo kažin ką naujo, išbaldavo nuo siaubo ir pradėdavo svaičioti ir viską painioti.

Mišai jis rodė nepaaiškinamą, tikriausiai atsispindintį nuo kažko kito ir galbūt ne jam skirtą švelnumą. Kartkartėmis jis jam šį tą dovanodavo, dėl to didelėse stotyse išlipdavo ir eidavo į pir-mosios klasės sales, kur buvo pardavinėjamos knygos, žaidimai ir vietinės grožybės.

Jis gėrė be paliovos ir skundėsi, kad trečią mėnesį nemiega, o kai trumpam prasiblaivydavo, kentėdavo tokias kančias, apie kurias normalus žmogus neturi supratimo.

Prieš pat mirtį jis įpuolė pas juos į kupė, sugriebė Grigorijų Osipovičių už rankos, norėjo kažką pasakyti, bet nepajėgė ir, išbė-gęs į aikštelę, šoko iš traukinio.

Miša apžiūrinėjo nedidelį Uralo mineralų rinkinį medinėje

dėžutėje — paskutinę velionio dovaną. Staiga viskas sujudo, sukruto. Kitu keliu atvažiavo drezina ir sustojo šalia traukinio. Iš jos iššoko tardytojas su spite prie kepurės, gydytojas, du policininkai. Pasigirdo šalti dalykiški balsai. Uždavinėjo klausimus, kažką užsirašinėjo. Konduktoriai ir policininkai, nuolat klupinėdami ir slysdami per smėlį, vilko sankasos šlaitu aukštyn kūną. Pratrūko raudoti kažin kokia boba. Žmonės buvo sukviesti į vagonus, garvežys sušvilpė. Traukinys pajudėjo.

8

„Vėl tas lampadų aliejus!“ — piktai pagalvojo Nika ir ėmė blaškytis po kambarį. Svečių balsai vis artėjo. Kelio atsitraukti nebelenkė. Miegamajame stovėjo dvi lovos, Voskoboinikovo ir jo, Nikos. Ilgai negalvojęs Nika palindo po antrąją.

Jis girdėjo, kaip jo ieškojo, šaukė vardu kituose kambariuose, stebėdamiesi, kur jis prapuolė. Paskui užsuko į miegamąjį.

— Ką dabar darysi, — tarė Vedeniapinas, — eik pasivaikščioti, Jura, galbūt vėliau atsiras ir draugas, pažaisite.

Kurį laiką jie šnekėjo apie neramumus Maskvos ir Peterburgo universitetuose, neleisdami Nikai išlįsti iš jo paikos žeminančios slėptuvės. Galų gale jie išėjo į terasą. Nika tyliai pravėrė langą, iššoko lauk ir nuėjo į parką.

Šiandien jis jautėsi it nesavas, praėjusią naktį nemiegojo. Jam ėjo keturiolikti metai. Jam nusibodo būti mažam. Visą naktį nemiegojo, o auštant išėjo iš flygelio. Tekėjo saulė, ilgi, šlapi nuo rasos, susiraizgę medžių šešėliai dangstė žemę parke. Šešėliai buvo ne juodos, o tamsiai pilkos spalvos it permirkęs veltinis. Atrodė, kad svaiginančius ryto kvapus skleidžia kaip tik šitie ant žemės išsidriekę šešėliai su pailgais šviesruožiais, panašiais į mergaitės pirštus.

Ūmai sidabrinė gyvsidabrio srovelė, lygiai tokia pat kaip rasa žolyne, čiūžtelėjo per kelis žingsnius nuo jo. Srovelė tekėjo, tekėjo,

tačiau į žemę nesigėrė. Nelauktai šastelėjusi į šalį, srovelė pradingo. Tai buvo gluodenas. Nika krūptelėjo.

Jis buvo keistas berniukas. Apimtas jaudulio, kalbėdavosi pats su savimi. Jis mėgdžijo motiną, linkdamas į aukštas materijas ir paradoksus.

„Kaip gera pasaulyje! — pagalvojo jis. — Tačiau kodėl nuo to taip skaudu? Dievas, aišku, yra. Bet jeigu jis yra, tai jis esu aš. Štai paliepsiu jai, — pagalvojo, žvilgtelėjęs į drebulę, kuri tirtėjo kiekvienu lapeliu (jos šlapi ribuliuojantys lapai atrodė iškirpti iš skardos), — štai paliepsiu jai, — ir, beprotiškai viršydamas savo jėgas, jis ne sušnibždėjo, o visa savo esybe, visu savo kūnu ir krauju panoro ir pareikalavo: apmirk!“ — ir medis tučtuojau paklusniai sustingo vietoje. Nika iš džiaugsmo nusijuokė ir kiek kojos įkabina nuskuodė link upės maudytis.

Jo tėvas, teroristas Dementijus Dudorovas, buvo nuteistas pakarti, bet ši bausmė per aukščiausios valdžios malonę pakeista į katorgą. Ten jis dabar ir kamavosi. Jo motina, priklausiusi gruzinų kunigaikščių Eristovų šakai, buvo padūkusi ir dar jauna gražuolė, nuolat kuo nors besižavinti — maištais, maištininkais, kraštutiniausiomis teorijomis, žymiais artistais, varganais nelaimėliais.

Ji dievino Niką ir iš jo vardo Inokentijus darydavo neapsakomai švelnias ir kvailas mažybines formas, kaip antai Inočekas arba Nočėnka, ir vežiodavo jį rodyti savo giminėms į Tiflisą. Tenai jį labiausiai stebino išsikerojęs medis namo kieme, kur jie apsistodavo. Tai buvo kažkoks gremėzdiškas atogrąžų milžinas. Panašiais į dramblio ausis lapais jis dengė kiemą nuo karštos pietų saulės. Nika negalėjo apsiprasti su mintimi, kad šis medis — augalas, o ne gyvūnas.

Berniukui buvo pavojinga vadintis baisia tėvo pavarde. Ivanas Ivanovičius, sutikęs Ninai Galaktionovnai, rengėsi kreiptis į jo didenybę imperatorių, kad Nikai būtų suteikta motinos pavardė.

Kai jis gulėjo po lova, piktindamasis šio pasaulio tvarka, be visa ko, galvojo ir apie tai. Kas gi tasai Voskobochnikovas, kad šitaip kištųsi į svetimus reikalus? Jis juos pamokys!

O toji Nadia? Jeigu jai penkiolika metų, vadinasi, ji gali riesti nosį ir kalbėti su juo kaip su mažiuku? Jis jai parodys! „Nekenčiu jos, — keletą sykių pakartojęs mintyse. — Aš ją užmušiu! Pakviesiu pasiirstyti valtele ir nuskandinsiu.“

Mama taip pat gera. Aišku, kad išvažiuodama ji apmovė jį ir Voskoboinikovą. Į jokią Kaukazą ji nenuvyko, artimiausioje geležinkelio mazgo stotyje tiesiog pasuko į šiaurę ir kartu su studentais ramiausiai sau šaudė Peterburge į policiją. O jis šitoje kvailoje skylėje turi gyvas supūti. Bet jis juos pergudraus. Nuskandins Nadią, mes gimnaziją ir išdums į Sibirą pas tėvą kelti sukilimo.

Tvenkinio pakraštys buvo prižėlęs vandens lelijų. Valtis šlamėdama perplovė šitą tirštymę. Sąžalyno properšose tryško vanduo, kaip sultys iš prapjauto arbūzo.

Berniukas ir mergaitė ėmė skinti lelijas. Abu įsikibo į tą patį nepasiduodantį stangrų it guma stiebą. Jis sutraukė juos krūvon. Vaikai susidaužė galvomis. Tarsi kas būtų kartimi tempęs valtį prie kranto. Stiebai pynėsi ir trumpėjo, balti žiedai ryškiais trynio su krauju spalvos šerdelėmis panirdavo po vandeniu ir vėl iškildavo, iš žiedų liejosi vanduo.

Nadia ir Nika toliau rovė gėles, vis labiau palenkdami valtį ir mažne sugulę greta ant pasvirusio borto.

— Nusibodo mokytis, — pasakė Nika. — Metas pradėti savarankišką gyvenimą, užsidirbti pinigų, eiti į žmones.

— O aš kaip tik norėjau prašyti tavęs, kad paaiškintumei kvadratinės lygtis. Man taip nesiseka algebra, kad vos negavau pataisos.

Nikai pasirodė, kad šitais žodžiais ji taikosi įgelti. Na, žinoma, ji nori parodyti, kur jo vieta, primena, kad jis dar mažas. Kvadratinės lygtys! Algebros jie dar nė neuostė.

Neišsiduodamas baisiai nustebeš, jis su apsimestiniu abejingumu paklausė, ir tą pačią akimirką suprato, kad elgiasi kvailai:

— Kai užaugsi, už ko tu tekėsi?

— Ak, tai dar taip greit. Tikriausiai nė už ko. Aš dar negalvočiau.

— Nemanyk, kad mane tai labai domina.

— O kam tada klausi?

— Kvaiša esi.

Jie susibarė. Nika prisiminė savąją neapykantą moterims, kurią pajuto rytą. Jis pagrasino Nadiai, kad ją nuskandins, jeigu jinai nesiliaus įžeidinėti.

— Tik pabandyk, — atšovė Nadia.

Jis sugriebė ją per liemenį. Prasidėjo grumtynės. Juodu prarado pusiausvyrą ir pūkštelėjo į vandenį.

Abu mokėjo plaukti, tačiau už rankų ir kojų kabinosi vandens lelijos, o dugno pasiekti vis negalėjo. Pagaliau, klimpdami dumblyje, juodu išsiropštė į krantą. Iš batų ir kišenių upeliais tekėjo vanduo. Ypač pavargo Nika.

Jeigu šitaip būtų atsitikę visai neseniai, ne vėliau kaip šį pavasarį, tai panašioje situacijoje, šlaputėliai po šitokių maudynių, juodu, be abejonės, būtų klegėję, baręsi arba kvatoję.

O nūnai jie tylėjo ir sunkiai alsavo, prislėgti beprasmiško nuotykiu. Nadia piktinosi ir tylomis širdo, o Nikai gėlė visas kūnas, sakytum kažkas būtų lazda atmušęs jam kojas ir rankas ir sulaužęs šonkaulius.

Galop Nadia tyliai, kaip suaugusi, burbtelėjo: „Beprotris!“ — ir jis taip pat kaip suaugęs paprašė: „Atleisk.“

Juodu ėmė kopti į kalną link namų, palikdami šlapią šliužę tarsi dvi vandenvėžio statinės. Jiems reikėjo įveikti dulkėtą įkalnę, knibždančią gyvačių, netoliese nuo tos vietos, kur šįryt Nika matė gluodeną.

Nika prisiminė stebuklingąjį nakties polėkį, aušrą ir savo rytmetinę galybę, kai jis įsakinėjo gamtai. „Ką jai paliepti dabar? — pagalvojo jis. — Ko jis labiausiai norėtų?“ Jam dingtelėjo, kad labiausiai norėtų kada nors dar sykį įkristi drauge su Nadia į tvenkinį, ir dabar būtų daug ką atidavęs, idant žinotų, ar šitaip kada nors atsitiks, ar ne.